

УПОТРЕБА ДИГИТАЛНОГ СТРИПА У ФОРМАЛНОМ ОБРАЗОВАЊУ ОДРАСЛИХ

Апстракт: Циљ рада је да прикаже савремене могућности за примену дигиталне форме стрипа у формалном образовању одраслих. Структурално је подељен у три логичке целине: прва приказује домаћу и страну релевантну литературу о примени стрипа у настави, друга целина се бави појмовним одређењем стрипа и дигиталног стрипа, а трећа уочава практичне могућности за коришћење стрипа у образовању одраслих. Трећа целина је од посебног значаја јер код нас не постоје радови у стручној периодици који су претходно обрађивали ту област. Стрип као наставно средство или метод рада има значајну традицију у нашем основношколском образовању. Стручна литература наводи бројне примере у којима стрип може да се користи на свим нивоима образовања, од школског до универзитетског, а нарочито је погодан за мотивисање ученика и полазника или приказивање наставног садржаја који се сматра тешким за разумевање. Дигитална писменост полазника и наставника се може значајно унапредити применом ИКТ у наставном процесу, где креирање дигиталног стрипа има све важнију улогу.

Кључне речи: стрип, дигитални стрип, дигитална писменост, образовање одраслих

¹ eonegt65@gmail.com

УВОД

Заинтересовати ученике, полазнике или студенте за учење новог градива је данас све већи проблем са којим се суочавају чак и искусни предавачи. У ери дигитализације се очекује да и наставници и ученици овладају дигиталним окружењем у оној мери колико је потребно за сналажење у савременим захтевима школе и друштва. Информациона технологија омогућава свакоме да унапреди своју дигиталну писменост употребом специјализованих сајтова за комбиновање текста и пратећих слика.

Стрип спада већ у традиционалне методе учења, било да га користе искусни професионалци или да наставник заједно са групом ученика осмишљава сопствене сценарије са својим или шаблонским цртежом. Циљ овог рада је да прикаже неке могућности за примену стрипова у дигиталној форми у формалном образовању одраслих. Креирање таквих стрипова је облик стваралачког изражавања и учења, што се посебно може учити код млађих одраслих полазника.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Први утисак је да и теоретичари и практичари недовољно приступају стрипу као средству за унапређивање наставе. Чини се да та могућност изостаје, иако стручна литература одавно препознаје „девету уметност“ као погодну за учење и подстицање мотивације. Као извор инспирације, он је непресушан. Мноштво познатих књижевних адаптација и филмских остварења је дочекало своју стрип варијанту, а ништа мање нису позната дела настајала управо захваљујући оригиналним стриповима. У делу јавног мњења још увек преовладава донекле негативан став према стрипу као „творевини кич културе и мас-медија“, како га поједине рудиментарне теорије приказују. Ограничено је заступљен у актуелним прописаним дигиталним обукама за наставнике, стога и не чуди да се током испрних вишенедељних онлајн обука недовољно упућени кадрови тек летимично упознају са порталима и алатима за израду и потенцијалну интеграцију стрипа у свој свакодневни рад.

Домаћа и страна литература готово подједнако истиче позитивне ефекте коришћења стрипова у настави, с тим што међународна истраживања дају већу предност примени дигиталног или електронског стрипа. Тако се као пример може навести рад индонезанских истраживача који су испитивали ученичко перципирање употребе е-стрипова као медија у математичком учењу и закључили да они имају потенцијал за коришћење у учењу, нарочито код садржаја који се сматрају тешким, а са крајњим циљем да се привуче пажња ученика (Safitri, Mailizar & Johar, 2021). Нигеријски аутори сугеришу да наставници могу користити дизајнирање стрипова или охрабрити ученике да стварају сопствене стрипове како би опсежнијом употребом речи унапредили и знање енглеског језика, односно говорне компетенције (Fasae Felicia & Akinwamide, 2018). Дигитални стрипови могу помоћи наставницима у побољшању постигнућа и употпуњавању наставног материјала без временског ограничења, а за ученике је очекивано да побољшају своје вештине комуникације и способност самосталног учења (Ghofur, 2022).

Код нас су истраживачки радови на тему примене стрипа у школи релативно ретки, али веома драгоцени. Одличан пример за то јесте и рад о унапређивању наставе граматике при меном мултимедијалне технологије, где се укратко наводи како „деца могу посматрати стрип тако што се на компјутеру појављује облак по облак са речима или реченицама које изговарају ликови на сликама или у стрипу (уочавајући тако одређену језичку појаву)“ (Cvetanović & Kelemen, 2012: 39). Други пример се односи на међупредметну корелацију на универзитетском нивоу. Тачније, аутори једног скорашњег истраживања дају предлог интеграције стрипа са садржајима енглеског језика, геологије и геофорензике по CLIL методи, а испитани студенти у високом проценту (95,6%) оцењују искуство учења као позитивно (Beko & Mićović, 2022). Комбиновање садржаја из уџбеника немачког језика и групног рада ученика резултирало је стваралачким поступком у коме су ангажовани наставник и ученици током већег дела часа (Maksimović, 2019). Из наведених примера се јасно закључује да стрип има изузетну вредност за рад и са млађим и са старијим ученицима (полазницима), где настава матерњег и страних језика даје најбољу подлогу за такав модел рада.

ПОЈАМ СТРИПА И ДИГИТАЛНОГ СТРИПА

Када се говори о термину *стрип*, најпре би требало објаснити шта је стрип заправо и у каквом се облику може користити у образовне сврхе. У домену енглеског говорног подручја се разликују: 1. „озбиљни“ стрипови, односно стрип у обимнијој форми свеске или књиге, каква је графичка новела (енгл. comic book, graphic novel) и 2. забавни стрипови као лако штиво (енгл. comics), најчешће у мањем формату. Ова подела није од суштинске важности за разумевање појма стрипа код нас, али је важна за његову перцепцију као својеврсног уметничког достигнућа. Затим, важно је нагласити како се у настави углавном могу користити стрипови у ограниченој (садржински краћој) форми, највише из практичних разлога; у супротном би креирање стрипа у адекватној форми књиге захтевало озбиљан и дуготрајан пројектни рад. Назив *стрип* долази од енглеске речи *stripe* (трака), а разлог је начин приказивања стрипа као траке „која се простире са леве на десну страну листа“ (Maksimović, 2019: 184). Као прича коју прати најмање једна, а најчешће низ слика, стрип углавном садржи следеће елементе:

- *цртанеж* (ликови, позадина), а може бити и фотографија,
- *оквири за унос текста* (облак, балон, правоугаоник, без оквира),
- *оквир за радњу* (квадратног или правоугаоног облика) за ограничавање приказане слике,
- *доја стрипа* (црно-бела као основна, модерни углавном у боји)².

Када се говори о појму дигиталног стрипа, ту је дефинисање вероватно још захтевније. Многе факторе би требало узети у обзир том приликом: намену, начин публиковања, садржај и друге конститутивне елементе. Британска библиотека даје своју перспективу овог појма

² Наведени елементи стрипа су пример типичног садржаја у њему. Постоје и одступања од правила (на пример, цртеж излази из постављеног правоугаоног оквира).

(Aggleton, 2018), извођењем дефиниције о колекцији дигиталних стрипова као скупини са следећим карактеристикама:

- мора бити објављена у дигиталном формату,
- предмет³ из колекције мора да садржи слику на једном панелу или низ међусобно зависних слика,
- предмет мора поседовати полувођену путању читања.

Такође, дигитални предмет из колекције би требало да садржи:

- видљиве оквири,
- иконишне симболе, као што су балони са речима,
- рукописни стил који може користити своју визуелну форму да пренесе додатно значење.

ДИГИТАЛНИ СТРИП У ОБРАЗОВАЊУ ОДРАСЛИХ

Искусствено учење и поштовање индивидуалних способности сваког полазника сматрају се најважнијим одредницама формалног учења и образовања одраслих. Узимајући у обзир просечну старост полазника већине српских школа које се баве овом делатношћу, као и чињеницу да је стрип достигао врхунац своје популарности још у другој половини прошлог века, намеће се једноставан закључак да стрип није непознат појам искуству одраслих. Највећи искорак у развоју и примени стрипа у настави је направио Миомир Дејановић, учитељ врањске основне школе „Светозар Марковић“. Са својим ученицима је користио овај начин учења и изражавања у настави српског језика, ликовне културе и бројним тематским радионицама. Заједнички рад је награђен збирком едукативних стрипова „Да ти нацрташ!“, као и другим јавним признањима.

Код нас је одавно уочена могућност за коришћење стрипа у настави српског језика и књижевности. Учење дијалога, илустрација обрађених басни и бајки, усвајање управног и неуправног говора или уочавање језичких појава су само неки од сегмената у настави који се успешно могу имплементирати кроз креирање стрипа. „Стриповни предложак на коме ће се поменута језичка појава сагледавати може да осликава одређену ситуацију блиску ученицима, тј. њихове свакодневне активности и догађаје у школи, односно различите комуникативне ситуације и дијалоге.“ (Petrovački & Savić, 2012: 19) Погодност за обраду и усвајање појмова као што су врсте реченица и знаци интерпункције или увежбавање читања и писања разлог је зашто су стрипови присутни у букварима, читанкама и бројним уџбеницима (Stojanović, Mišić & Cvetanović, 2017).

Што је од посебне важности, није неопходно бити надарен за цртање. Годинама већ наставници креирају једноставне табеле и графиконе у програмима као што су Word или PowerPoint. У њима су се сусретали са облицима који се користе и у стрипу: text box и „облак“ за унос текста, опције за уметање слика, квадратни оквири за ограничавање садржаја. Ауторка у свом

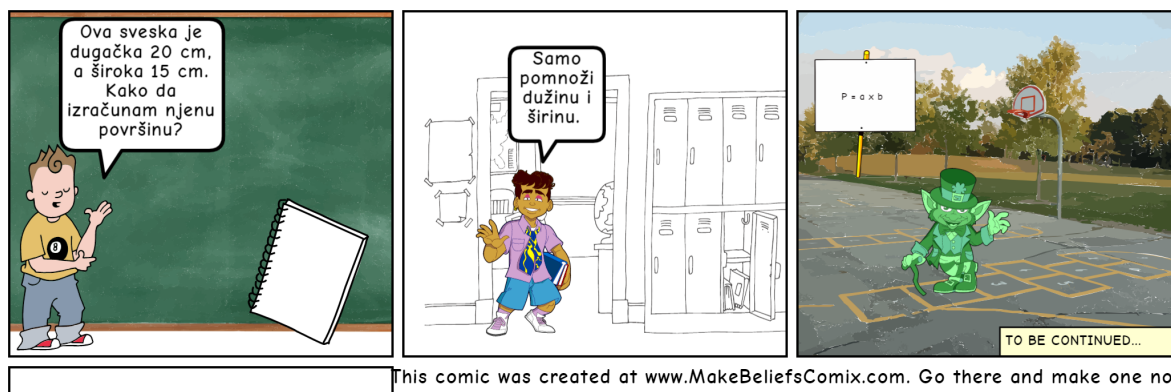
3 У недостатку прецизније одреднице, предмет означава ајтем (енгл. item), у смислу појединачног стрипа који припада дигиталној колекцији.

раду приказује бројне примере употребе ИКТ на часовима књижевности у разредној настави, где наставници најчешће користе презентације у различитим фазама часова, али исто тако и ђаци имају „задатак да самостално направе стрип у *PowerPoint*-у од понуђених слика и мелодије“ (Naumović, 2017: 48).

Сада су на располагању бројни дигитални алати са једноставним корисничким интерфејсом. Могу се користити за смишљање нових садржаја или препричавање постојећих, а исход ће извесно бити овладавање писменим и усменим комуникацијским вештинама, али и већа дигитална писменост. „Институције које се баве формалним образовањем одраслих подржавају дигитално описмењавање таквих полазника и кроз конкретне наставне предмете нуде могућност за учење“ (Šarčević, 2021: 104). Уколико технички услови дозвољавају, сваки вид дигитално подржане наставе је пожељан у циљу мотивисања и успешнијег савладавања наставног градива. У школском окружењу се може користити компјутерска учионица као место сусрета традиционалног образовног окружења и савременог онлајн простора, где је за постизање оптималне компјутерске писмености важно да се сви учесници наставног процеса стално усавршавају у примени нових технологија (Ljujić, 2015). Сајтови едукативног карактера садрже наставне планове и листове, бројне мултимедијалне наставне садржаје, а наставницима се „пружа могућност да учествују у изради самог сајта нудећи своје идеје и радове“ (Prušević-Sadović, 2009: 165).

Употреба савремене технологије и модела учења заснованих на скицама и стрипу може бити значајна и за неискусне предаваче. Будућим наставницима омогућава да уче, истражују и увежбавају интеракцију са којом ће се касније сусрести у учионици (Herbst et al., 2011). Неки од корисних сајтова за припрему наставних средстава или вежбање наставника и полазника јесу следећи:

- MakeBeliefsComix (Слика 1)
- StoryboardThat
- Pixton (Слика 2)

Слика 1. Пример мајемајичкој задатка за први циклус основног образовања

Овде се може придодати сајт Вебциклопедија, који нуди мноштво корисних информација написаних на српском језику о веб-алатима. За област стрипа, ту су линкови ка претходно поменути сајтовима за израду стрипова, њихов опис и функционалност, намена у образовању, примери за рад и техничка упутства.⁴

Слика 2. Вежбање оградних полазника у алату Pixton

Термини који се у настави користе морају бити блиски њиховом животном искуству. То је извесно и принцип који се свугде користи на основношколском нивоу. „Врло је важно напоменути да настава не сме бити отуђена од реалног живота, јер све што је даље ученицима то се више смањује и њихово интересовање“ (Živanović, 2017: 27). Мотивациони аспект наставе у формалном образовању одраслих је од пресудне важности. Као што примена рачунарских игара у раду са одраслима има изражено мотивационо дејство и захтева њихово активно ангажо-

⁴ Више о алатима за креирање стрипа доступно на: <http://vebciklopedija.zajednicaucenja.edu.rs/multimedija/strip>
Посећено: 29.1.2023.

вање и искуствено учење (Kačavenda Radić, Nikolić Maksić & Ljujić, 2011), тако је и стрип дигитални медиј који може остварити сличне ефекте.

Питање оспособљености наставника за примену ИКТ у настави више не би требало да буде изговор у некоришћењу. Професор Мандић са Учитељског факултета у Београду истиче како се студенти током предавања и вежби оспособљавају за примену савремених информационих технологија у будућем раду (Mandić, 2007). Ентузијазам млађих генерација наставног кадра то потврђује и у пракси. 2010. године је спроведено истраживање у девет београдских општина које су различитог нивоа техничке опремљености (Stepić, 2012). На узорку од 184 учитеља у тим школама су добијени резултати који показују да 50% учитеља са завршеним факултетом сматра себе потпуно оспособљеним за употребу рачунара, а млађе генерације учитеља предњаче у примени рачунарских програма и реализацији наставе уз помоћ образовних сајтова. Ако се узме у обзир да је од овог истраживања прошло више од једне деценије и да је дигитализација у наставном процесу постала далеко приступачнија свим школама, лако се може дати одговор на питање јесу ли предавачи спремни на примену нових технологија. Што се тиче обучавања неучитељског кадра и специфичних обука везаних за примену стрипа у настави, ситуација је нешто другачија. Велики број наставника прати само обавезне електронске обуке, а у њима се о наведеној теми мало говори. Изузетак би могла бити онлајн обука „Pixton: Научите како се лако и једноставно израђује едукативни стрип“ коју је организовао Институт за модерно образовање током 2020. године.

ЗАКЉУЧАК

Истраживања бројних аутора у свету и код нас су показала да се наставни процес значајно унапређује адекватном употребом стрипа у традиционалној или дигиталној форми. Он се може користити у различитим наставним предметима, подједнако успешно и са студентима и са ученицима у школама. Највише је примера за коришћење у настави српског језика и књижевности, односно страних језика. Методички модели наставе ових предмета пружају бројне могућности за подстицање мотивације и експериментисање у различитим фазама наставног часа.

Школе за основно образовање одраслих омогућавају дигитално описмењавање својих полазника, а савремене компјутерске учионице су најпогодније место за креирање дигиталног стрипа. Искуствено учење одраслих и поштовање принципа индивидуализације представља темељ на коме би требало употребљавати стрип у току наставе. Неки наставници већ успешно примењују то у свом раду, док другима недостаје обука за примену дигиталних алата. Практичари који успешно користе стрип у свом раду истичу да се њиме побуђује пажња и радозналост, односно подстиче мотивисаност током часова. Затим, развија се писана и усмена комуникација, а стваралачки потенцијал долази до изражаја. Код наставника је потребно деловати инструктивно у погледу охрабривања да примењују традиционалну и дигиталну фор-

му стрипа, а у томе тренутно највише помажу једноставни веб-алати (Pixton, StoryboardThat, MakeBeliefsComix) и јасне писане инструкције на српском језику.

Литература

1. Aggleton, J. (2018). Defining digital comics: a British Library perspective. *Journal of Graphic Novels and Comics*. DOI: 10.1080/21504857.2018.1503189
2. Beko, L. V., & Mićović, D. N. (2022). Strip i geoforenzika u nastavi engleskog jezika po CLIL metodi – stavovi studenata. *Inovacije u nastavi*, 35(1), 144-156.
3. Cvetanović, Z., & Kelemen, Lj. (2012). Unapređivanje kvaliteta nastave gramatike pomoću multi-medijalne tehnologije. *Inovacije u nastavi*, 25(1), 33-42.
4. Fasaе Felicia, B. K., & Dr. Akinwamide, T. K. (2018). Application of comics as instructional strategy in language skill development: an oracy enhancement paradigm. *International Journal of English Language Teaching*, 6(8), 49-59.
5. Ghofur, A. (2022). Digital Comic Media on Smartphones to Improve Communication Skills. *Journal of Innovation in Educational and Cultural Research*, 3(3), 432-444.
6. Herbst, P. et al. (2011). Using comics-based representations of teaching, and technology, to bring practice to teacher education courses. *ZDM: the international journal on mathematics education*, 43(1), 91-103.
7. Kačavenda Radić, N., Nikolić Maksić, T., & Ljujić, B. (2011). Alternativni pristupi obrazovanju odraslih: učenje bazirano na računarskoj igri. *Inovacije u nastavi*, 24(3), 19-29.
8. Ljujić, B. (2015). Andragoške specifičnosti obrazovanja u kompjuterskoj učionici. *Andragoške studije*, бр. 2, 143-163.
9. Maksimović, D. B. (2019). Upotreba stripa u nastavnom materijalu nemačkog jezika za osnovnu školu. *Zbornik radova, Pedagoški fakultet u Užicu*, 22(21), 183-192.
10. Mandić, D. (2007). Osposobljenost učitelja za korišćenje internet tehnologija. U I. Radovanović i B. Trebješanin (ur.), *Didaktičko-metodički aspekti promena u osnovnoškolskom obrazovanju* (str. 150-162). Beograd: Učiteljski fakultet.
11. Naumović, S. (2017). Razredna nastava u digitalnom okruženju: kritički pregled primene IKT na časovima književnosti digitalne škole. *Metodička praksa*, 13(1), 43-54.
12. Petrovački, Lj. E., & Savić, M. M. (2012). Strip u nastavi gramatike srpskog jezika. *Metodički vidici*, 3(3), 11-28.
13. Prušević-Sadović, F. (2009). Obrazovni Internet sajтови i njihova primena u učenju i poučavanju. *Inovacije u nastavi*, 22(4), 161-167.
14. Safitri, Y., Mailizar, M., & Johar, R. (2021). Students' perceptions of using e-comics as a media in mathematics learning. *Infinity*, 10(2), 319-330.
15. Stojanović, B. D., Mišić, D. B., & Cvetanović, Z. V. (2017). Strip u nastavi jezika i književnosti u mlađim razredima osnovne škole – metodičke mogućnosti. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 47(2), 317-336.

16. Stepić, G. (2012). Osposobljenost učitelja za korišćenje obrazovnih sajtova u pripremi i realizaciji nastave. *Inovacije u nastavi*, 25(4), 107-115.
17. Šarčević, I. B. (2021). Mogućnosti primene softvera baziranog na edukativnoj igri u obrazovanju odraslih. *Metodička teorija i praksa*, 24(1), 99-106.
18. Živanović, O. S. (2017). Motivacija i početna nastava geometrije. *Metodička praksa*, 13(1), 17-30.

Електронски извори

1. <http://vebciklopedija.zajednicaucenja.edu.rs/multimedija/strip> Посећено: 29.1.2023.

Ivan B. Šarčević

Elementary school of adults "Obrenovac"

THE USE OF DIGITAL COMICS IN FORMAL EDUCATION OF ADULTS

Abstract: The aim of the paper is to present the modern possibilities for applying the digital form of comics in formal adult education. It is structurally divided into three logical units: the first presents domestic and foreign relevant literature on the application of comics in teaching, the second unit deals with the conceptual definition of comics and digital comics, and the third observes practical possibilities for using comics in adult education. The third unit is of particular importance because there are no papers in professional periodicals that previously dealt with that area. Comics as a teaching tool or method of work has a significant tradition in our primary school education. Professional literature presents numerous examples in which comics can be used at all levels of education, from school to university, and are particularly suitable for motivating students and adult learners or presenting teaching content that is considered difficult to understand. The digital literacy of adult learners and teachers can be significantly improved by applying ICT in the teaching process, where the creation of digital comics plays an increasingly important role.

Key words: comic strip, digital comic, digital literacy, adult education

Раг њримљен: 7. 2. 2023. њог. / Раг њрихваћен: 16. 5. 2023. њог.